

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF INNOVATIVE PROVIDING OF STEADY DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджуються проблеми використання інноваційних можливостей для забезпечення сталого розвитку, розглядаються проблеми формування та проведення інноваційної політики в державі. Обґрунтовується необхідність державного регулювання процесів сталого розвитку. Визначено етапи розвитку на шляху досягнення країною прийняттого рівня сталого розвитку. Відображено роль та функції держави, які мають виконуватися в процесі реалізації загальної соціально-економічної стратегії сталого розвитку.

В статье исследуются проблемы использования инновационных возможностей для обеспечения устойчивого развития, рассматриваются проблемы формирования и проведения инновационной политики в государстве. Обосновывается необходимость государственного регулирования процессов устойчивого развития. Определены этапы развития на пути достижения страной приемлемого уровня устойчивого развития. Отображены роль и функции государства, которые должны выполняться в процессе реализации общей социально-экономической стратегии устойчивого развития.

The article examines the problems of innovation capabilities for sustainable development, problems of formation and innovation policy in the state. The necessity of state regulation of sustainable development is Substantiated. The stages of development are certain on the way of achievement of acceptable level of steady development a country. A role and functions of the state, which must be executed in the process of realization of general socio-economic strategy of steady development, are represented.

Ключові слова: сталий розвиток, державна інноваційна політика, формування інноваційної політики, інноваційний розвиток економіки, стратегії сталого розвитку

Вступ. Впровадження принципів сталого розвитку у світі історично збіглося із становленням України як незалежної європейської держави. Україна, зважаючи на глобальні перетворення в світі, проводить демократизацію суспільства, яка супроводжується ринковими перетвореннями, процесами приватизації та іншими трансформаціями в суспільстві. Однак суспільство і економіка перебувають в системній кризі з явними ознаками розбалансованості суспільно-економічних відносин та зменшення економічного потенціалу держави. За багатьма параметрами соціально-

економічного розвитку Україна втратила рейтингові позиції серед розвинених країн світу.

Інноваційно-ресурсний потенціал, яким володіла Україна і який в сучасних умовах значною мірою визначає перспективи розвитку, конкурентоспроможність економіки та рівень добробуту населення, значно зменшився. Спостерігається зниження інноваційної активності промислових підприємств. Не дотримуються законодавчо визначені обсяги фінансування на розвиток науки. Ці явища багато в чому залежать від економічної політики, яка проводиться на вищому державному рівні, в тому числі і щодо інноваційної діяльності.

Важливою умовою розвитку економіки України є формування такої політики, яка б переорієнтувала суб'єкти підприємницької діяльності від традиційного до інноваційного високотехнологічного виробництва, яке забезпечувало б ефективне використання ресурсів. Ведення виробництва на засадах сталого розвитку вимагає побудови нового механізму державного регулювання інноваційної діяльності в країні.

Цьому питанню приділяється певна увага з боку державних органів. Однак інноваційна політика є недостатньо ефективною та скоординованою і не відповідає вимогам сьогодення. Більше того, механізми забезпечення інноваційної діяльності є фрагментарними, а то й відсутніми. Тому аналіз основних теоретичних та практичних аспектів вдосконалення інноваційної політики, механізмів регулювання інноваційної діяльності в контексті сталого розвитку є дуже актуальним.

Дослідженнями державної політики в області інновацій займаються багато вчених – В.П. Александрова, Ю.М. Бажал, О.Г. Белорус, Л.К. Безчасний, А.С. Гальчинський, М.В. Гаман, В.М. Геєць, В.Г. Герасимчук, В. Голіков, С.І. Дорогунцов, О.М. Кіндратець, Б.А. Маліцький, І.П. Макаренко, В.П. Семиноженко, В.П. Соловійов, О.М. Трофімчук, А.Г. Шапар, В.Я. Шевчук та інші, які розглядають різні аспекти інноваційної діяльності в нашій країні [1, 4–10, 12, 15, 16], в тому числі в умовах сталого розвитку [2, 3, 11, 13, 14, 17]. Роботи цих авторів стали основою даного дослідження. Аналізуючи інноваційну політику в державі, вчені відзначають її недоліки, вказують на її недосконалість та неефективність. Це зумовлює необхідність подальшого аналізу проблем інноваційної діяльності, особливо у світлі нових ідей сталого розвитку держави.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблем формування та здійснення інноваційної політики в Україні в контексті забезпечення сталого розвитку, висвітлення деяких напрямів її удосконалення.

Методологія. Методологічною основою дослідження є системний підхід, законодавчі та теоретичні положення з інноваційної діяльності,

аналіз літературних джерел, використання логічного та порівняльного аналізу, узагальнення отриманих результатів.

Результати дослідження. Сталий розвиток як світове явище проявився в 90-х роках ХХ століття. Філософія сталого розвитку полягає в поступовому нарощуванні національних потенціалів країн світу для підвищення якості життя у всіх сферах життєдіяльності населення без нанесення шкоди природі і прийдешнім поколінням. Сталий розвиток базується не тільки на використанні економічних факторів, але й соціальних, культурних та екологічних. Проблеми такого розвитку стають все більш актуальними у зв'язку зі зменшенням запасів природних ресурсів, погіршенням стану навколишнього середовища.

Перехід України до гармонійного розвитку повинен визначатися у законодавчо прийнятій концепції та відповідних національних стратегіях у політичній, економічній, воєнній, соціальній, природоохоронній та інших сферах життєдіяльності. На жаль, Україна не виконала своїх міжнародних зобов'язань щодо прийняття єдиної концепції сталого розвитку. Відсутність поступу у формуванні стратегії сталого розвитку України призводить до виснаження ресурсного потенціалу держави.

Передові країни, вирішивши проблеми задоволення масових потреб у споживчих благах, стали на шлях виробництва та споживання інформаційних ресурсів та знань, нагромадили величезний обсяг новацій і в основу економічного зростання поклали інноваційні технології.

В Україні інноваційна діяльність набула статусу одного з чинників розвитку економіки та суспільства на законодавчому рівні. Визначені правові основи розвитку такої діяльності. Зобов'язано органи виконавчої влади держави усіх рівнів створювати режим найбільшого сприяння виконанню робіт за визначеними пріоритетними напрямками, йде формування науково-технічних програм розвитку.

Однак на практиці в науково-технічній сфері існує багато негативних явищ та процесів, а інноваційна складова конкурентоспроможності національної економіки неухильно знижується.

В країні ще не створено необхідних атрибутів ринкової системи господарювання, тому в економічній сфері незрілі ринкові відносини та низький рівень ринкової конкуренції. Наявні ознаки олігархічної економіки. Інновації не стали головною умовою виживання та економічного розвитку підприємств. Здійснюється експлуатація наявного ресурсного та трудового потенціалу, а не створення високотехнологічного інноваційного. Частка інвестицій вітчизняних інвесторів у фінансування інноваційної діяльності становить кілька відсотків.

В Україні спостерігається кризова екологічна ситуація, яка має тенденцію до поглиблення. Фінансування екологічних програм і природоохоронних заходів недостатнє. Навколишнє природне середовище

продовжує забруднюватися понад допустимі норми. В господарському комплексі переважають сировинно-витратні, найбільш енергоємні та екологічно шкідливі галузі.

Попит на інновації практично відсутній, оскільки сформована модель економіки базується на низькотехнологічних галузях. Наукомісткі та високотехнологічні галузі – машинобудування, приладобудування, електротехнічна та електронна галузі, розвиваються слабо. Пріоритетними є експортноорієнтовані галузі, які у нас традиційно були ресурсними.

Державна економічна політика спрямована на обслуговування низькотехнологічних галузей економіки, що і є однією з основних проблем формування ефективної інноваційної політики на засадах сталого розвитку.

Необхідна зміна державної політики в напрямі формування інноваційної моделі сталого розвитку України.

Інноваційний розвиток економіки – це процес розширеного суспільного відтворення, в якому зростання обсягів виробленої продукції та підвищення її конкурентоспроможності досягається переважно за рахунок інтенсивного виробництва. Сутність його полягає у безперервному оновленні спектру товарів та послуг, а також технологій їх виробництва. Інноваційний розвиток економіки забезпечує постійне зменшення енерго- та ресурсоємності одиниці продукції, збільшення продуктивності праці, що й відповідає ідеї сталого розвитку держави.

Інноваційний розвиток стосується усіх ланок ринкових пропозицій товарів і послуг споживчого та інвестиційного призначення, охоплює виробництво, фундаментальну і прикладну науку, освіту, управління, фінанси, культуру та інше.

Необхідною умовою інноваційного розвитку економіки є забезпечення засобами державної політики тісного взаємозв'язку між усіма складовими суспільного життя, які входять в систему сталого розвитку.

Негативні фактори впливу на національну систему інновацій в даний час переважають позитивні. Проте більшість труднощів можна подолати шляхом організаційно-управлінських та політичних рішень.

Модель чинної нині системи державної інноваційної політики є досить розгалуженою, але недостатньо інтегрованою і зорієнтованою на досягнення головної мети інноваційної діяльності – розширене відтворення економіки на новій технологічній основі, забезпечення сталого розвитку. Не сформовано центру інноваційної політики, який би проводив інноваційну ідеологію в економічну практику. Не завершено формування стимулюючої законодавчо-правової бази і адекватного фінансово-економічного механізму, включаючи організаційні структури. Певного зорієнтування потребує вся економічна модель держави, в тому числі освіта, культура, науковий та інтелектуальний потенціали, які є першоосновою суспільного прогресу.

Як показує практика, науково-технічний прогрес, який виступає головним чинником розвитку суспільства, потребує цілеспрямованого управління. В країнах з ринковою економікою активно проводиться інноваційна політика як самостійний напрямок серед державних функцій.

Для забезпечення сталого розвитку країни слід спиратися на різні рушійні сили або віддавати перевагу тим чи іншим аспектам чи складовим і пройти ряд етапів.

На першому етапі необхідна цільова інноваційна політика держави в рамках загальної науково-технічної політики, яка встановлює пріоритети і напрямки “технологічного прориву”. Останні мають визначатися наявними соціально-економічними, науково-технічними, екологічними та іншими суспільними проблемами та ресурсами для їх вирішення. Така політика може реалізуватися через державні програми, виділення державних коштів та ресурсів.

Організаційними напрямами сприяння могли б бути, по-перше, розширення мережі інноваційно-технологічних центрів, які б безпосередньо займалися створенням нової продукції та технологій на ринкових засадах, по-друге, створення системи інноваційних бізнес-центрів по трансферу новацій, які могли б обслуговувати різні підприємства. Держава має взяти на себе обов’язок сприяти створенню інноваційних структур та елементів на підприємствах, які здійснюють свою діяльність в рамках визначених на даному етапі пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. І такі “інфраструктурні елементи” повинні стати головними центрами забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

На другому етапі, із розвитком ринкових відносин, пріоритети у визначенні напрямків науково-технічного розвитку можуть визначатися ринком, а вплив держави слід звести до створення сприятливих умов для новацій, формування сприятливого інноваційного клімату та середовища для інноваційної діяльності, спрощення форм регулювання господарських відносин. Фінансування інноваційних процесів уже мають брати на себе господарські структури.

На третьому етапі акценти в інноваційній політиці мають бути зміщені в напрямі ефективного і безпечного використання результатів науково-технічного прогресу. Вона повинна бути спрямована на соціальне регулювання наслідків інноваційної діяльності. Формування громадянського суспільства забезпечить активну участь громадян у встановленні пріоритетів розвитку науки та техніки, визначенні доцільності розвитку окремих напрямів, галузей і сфер суспільного призначення, в моніторингу за інноваційною діяльністю, оцінці кінцевих результатів та досягненні суспільного консенсусу щодо їх використання.

На всіх етапах розвитку інноваційна політика має охоплювати наукову, виробничу, фінансово-кредитну, освітню, культурну, комерційну та інші сфери суспільства. Вона має забезпечити його гармонійний і збалансований розвиток як єдиної системи. Метою державної інноваційної політики має стати формування та забезпечення інноваційної моделі розвитку суспільства та економіки з метою забезпечення сталого розвитку.

Регулююча діяльність інституційних структур має охоплювати всю палітру відносин, що беруть участь в процесі реалізації сталого розвитку. Вона має бути направлена на підвищення ефективності цього процесу в цілому. Однак важливо вдосконалювати відносини, явища і процеси в різних сферах і областях, які сприяють цьому завданню. Можна виділити, наприклад, роботу щодо інтеграції різних секторів, що входять в систему сталого розвитку, ефективного розподілу ресурсів та фінансів між ними. Важливою є гармонізація економічних стратегій, що направлені на економічне відродження та зростання, соціальних стратегій, що спрямовані на побудову громадянського суспільства, екологічних стратегій, що зорієнтовані на інтеграцію факторів навколишнього природного середовища в процес сталого розвитку.

На нинішньому етапі вкрай необхідно прийняти Інноваційну програму сталого розвитку держави, як б стала стратегічним робочим документом виконавчої влади країни незалежно від політичної кон'юнктури та змін посадових осіб держави. На її виконання має бути направлена діяльність виконавчих органів всіх рівнів. Перехід на шлях сталого розвитку вимагає єдиного підходу до формування національних програм. Процес формування національної стратегії сталого розвитку має виходити із збалансованих та інтегрованих економічних, соціальних та екологічних цілей та враховувати національні особливості в економіці, політиці, культурі, екології.

Забезпечити сталий розвиток без збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної сфер неможливо, так як і без врахування потреб членів суспільства у майбутньому. Таке розуміння сутності сталого розвитку вимагає відповідної державної політики, далекоглядного інституційного менеджменту. Інституційні реформи та стратегії мають розроблятися і проводитися з урахуванням цих положень, а національні програми мають бути скоординовані на світовому рівні.

Висновки. Характерною особливістю нинішнього періоду в Україні є відсутність ефективної стратегії інноваційного розвитку суспільства та економіки, яка б базувалась на ідеях сталого розвитку. Відсутні стратегії сталого розвитку і на більшості українських підприємств. Передумовою формування таких стратегій має бути ефективна інноваційна політика на різних рівнях управління і, в першу чергу, на макрорівні. Нерозвиненість конкурентного середовища ускладнює формування мотиваційних механізмів

використання інноваційних стратегій підприємствами і є гальмуючим фактором сталого розвитку.

На різних етапах розвитку необхідна відповідна інноваційна політика, зміст якої має змінюватися відповідно до ступеня наближення до середньосвітового рівня сталого розвитку держави та формування громадянського суспільства.

Держава має брати на себе функцію підвищення науково-технічного рівня економіки через процеси управління, регулювання та забезпечення науково-технічного прогресу. В період становлення ринкових відносин повинні переважати економічні стимули запровадження інноваційних моделей розвитку, які б не ускладнювали, а полегшували функціонування бізнес-структур. Із розвитком ринкових відносин адміністративні важелі мають послаблюватися і замінюватися ринковими регуляторами інтересів.

Швидкий перехід на інноваційну модель сталого розвитку об'єктивно є єдиним шансом уникнути наступних криз і незворотнього відставання від розвинутих країн.

Наукова новизна результатів полягає у виявленні окремих проблем інноваційного забезпечення сталого розвитку, поглибленні аналізу стану державної інноваційної політики в контексті вимог сталого розвитку держави, поданні методологічних положень щодо вдосконалення інноваційної політики, визначенні та характеристиці етапів формування суспільства сталого розвитку.

Наукове значення досліджень полягає в розширенні розуміння проблем забезпечення сталого розвитку держави, розкритті ролі та напрямків поведінки державних інституцій та суб'єктів господарювання на різних етапах становлення економіки сталого розвитку.

Запропоновані методичні положення можуть бути використані при формуванні державної інноваційної стратегії.

В подальшому перспективними є дослідження механізму формування державного регулювання інноваційних процесів в процесі переходу до політики сталого розвитку країни.

Література

1. Белорус О.Г. Глобальное устойчивое развитие / О.Г. Белорус, Ю.М. Мацейко. — К.: Киев. нац. экон. ун-т им. В. Гетьмана, 2006. — 484 с.: табл. — Библиогр.: С. 474–484 и в подстроч. примеч.
2. Галиця І. Механізми вдосконалення управління інноваційною діяльністю в умовах економічної нестабільності / І. Галиця, М. Шевченко, О. Галиця // Вісн. НАН України. – 2010. – № 5. – С.33–41.
3. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України / М.В Гаман. – К.: Нац. акад. держ. Упр. при Президентіві України, 2005. – 386 с.

4. Герасимчук В. Управлінський вектор економічної складової сталого розвитку: Україна та світ / В. Герасимчук // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 7–9. – (Основи стратегії).
5. Гусев В.В. Інноваційна активність підприємств як об'єкт державного регулювання їх сталого розвитку / В.В. Гусев // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 20. – С.29–34.
6. Дмитренко М. А. Інноваційні стратегії розвитку України: політологічний аспект / М.А. Дмитренко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т дослідж. проблем держ. безпеки. — К.: Ун-т «Україна», 2010. — 503 с.
7. Єрмошенко М.М. Проблеми державного регулювання інноваційного розвитку підприємств і шляхи їх розв'язання / М.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3. – С. 45–54.
8. Інноваційна політика України: проблеми та перспективи // Дослідження і розробка у сфері євроатлантичної інтеграції України: зб. наук. пр. — К.: ДП "НВЦ "Євроатлантикінформ", 2007. Вип. 1 — 264 с.
9. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації. Аналітична доповідь центру Разумкова// Національна безпека і оборона. – 2004. – № 7. – С. 2–25.
10. Каракай Ю. Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності / Ю. Каракай // Економіка України. – 2007. – № 3. – С.14–21.
11. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України. – 2008. – № 3. – С.84–92.
12. Пирога С.С. Інноваційний шлях розвитку України: правове забезпечення / С. Пирога. — Луцьк: В.П. Іванюк, 2010. — 308 с.: табл. — Бібліогр.: с. 303–308.
13. Сімченко Н.О. Системно-структурні проблеми сталого розвитку в контексті інноваційних перетворень / Н.О. Сімченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С.13–18.
14. Богачов О.С. Стратегічні напрями переходу України на засади сталого розвитку в контексті її інтеграції до Європейського співтовариства / О.С. Богачов, М.М. Борисюк, В.О. Ємельянов та ін.; під ред. Е.В. Соботівича. — К.: НАН України. Ін-т геохімії навколиш. середовища, 2005. — 48 с.
15. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти / С.О. Тульчинська; відп. ред. П.В. Круш. — К.: НТУУ «КПІ», 2009. — 488 с.
16. Формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України: у 2 ч. / Л.О. Коваленко та ін. заг. ред. І.С. Каленюк. — Чернівці: ЧДІЕУ, 2009. — Ч. 1. — 591 с.
17. Шевчук В.Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / В.Я. Шевчук. — К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України. Центр. дослідж. сталого розвитку., 2006. — 198 с.